

BESZÁMOLÓ CSÉBI MÁRK DOKTORI VÉDÉSÉNEK NYILVÁNOS VITÁJÁRÓL

VANYÚR BLANKA

Csébi Márk, az Eötvös Loránd Tudományegyetem geográfus szakán szerzett diplomát terület-és településfejlesztés szakirányon, majd doktori tanulmányait az ELTE Földtudományi Doktori Iskolájának Földrajz-Meteorológia Doktori Programjában végezte. Örömmel számolok be arról, hogy 2021. február 15-én sikeresen megvédte „Az életminőség változásai Budapesten a XXI. század elején” című doktori értekezését. A védelem sajátosságaként említendő, hogy a 2020-tól fennálló megváltozott életkörülményeknek köszönhetően a hagyományostól eltérő módon, az online térben zajlott le, melyen jelen volt témavezetője *Dr. habil. Izsák Éva* egyetemi docens, opponensei: *Dr. habil. Egedy Tamás* tudományos főmunkatárs, egyetemi docens és *Dr. Uzzoli Annamária* tudományos főmunkatárs, a bírálóbizottság tagjai, valamint számos kollégája és barátja. A jelenlévők köszöntését követően a bizottság titkára, *Dr. habil. Szalkai Gábor* ismertette a jelölt szakmai önéletrajzát, ezt követően a bizottság elnöke, *Dr. habil. Düll Andrea* DSc felkérte a doktorjelöltet, hogy tizenöt-húsz percben ismertesse értekezését, kiemelve tudományos eredményeit.

A doktori értekezést hat nagyobb egységre bonthatjuk: bevezetés, kutatás elméleti keretei (életminőség, posztszocialista urbanizáció), Budapest életminősége nemzetközi összevetésben, szubjektív életminőség vizsgálata, objektív életminőség vizsgálata, összefoglalás. A jelölt arra a kérdésre kereste a választ, hogyan szerepel Budapest a nemzetközi, életminőséget mérő városrangsorokban, milyen a budapesti lakosság szubjektív életminősége és hogyan alakult a fővárosi kerületek területi mintázata az objektív életminőség tekintetében 2000-2018 között. Saját objektív életminőségi indexének megalkotásánál 19 kerületi szintű mutatószámot választott ki, mely adatokat a dimenziótlanítás, vagyis normalizálás után egyirányúsított, majd hat dimenzió (egészség, anyagi jólét, társas kapcsolatok, biztonság, önmegvalósítás, élhető lakókörnyezet) ezek mentén csoportokba vont és átlagolt, ezzel megalkotva a súlyozatlan objektív életminőségi indexet. Ez alapján legfőbb eredményei, hogy a XXI. század elején komoly törésvonal áll fenn a főváros budai és pesti oldala között, ugyanis 2000-ben és 2018-ban is kizárólag budai kerületek állnak a lista élén, méghozzá az első öt helyezett esetében a helyezésük sem változott, viszont számottevő Budafok-Tétény életminőség indexének a romlása (ez nagyban köszönhető társas kapcsolati és élhető lakókörnyezet-indexének csökkenésének). Továbbá a pesti oldal belső kerületeiben javult leginkább az életminőség, ugyanis amellet, hogy az V. kerület tovább javított helyzetén a rangsor második feléből az első felébe lépett fel Ferencváros és Erzsébetváros, de Terézvárosban és kiemelten Józsefvárosban is jelentősen javult az

életminőség. A társadalmi-gazdasági mutatók javulásában egyértelműen mutatkozik a városrehabilitációk sikere és a turizmus fellendülése. A fővárosban Pesterzsébet, Soroksár és Csepel masszívan alkot egy rosszabb életminőségű déli kerületcsoportot, melyhez egyre inkább csatlakozni látszik Kőbánya is. A belvárosi szegregátumokból a piaci folyamatok és a városrehabilitációk sok esetben ezekbe a kerületekbe „tolják” a népességet. A pesti oldal további differenciálódását mutatja, hogy az Észak-Pesten található nagy arányban lakótelepi népességű három külső kerület (Rákosmente, Újpest és a XV. kerület) a 21. század első felében egyre inkább a rangsor aljára került.

A reprezentatív kérdőíves felmérés legfontosabb eredményei, hogy korcsoportok szerint az életminőség egyes szegmenseivel való elégedettség egy „U” alakú görbével írható le, ugyanis a szubjektív egészségi állapotot és az oktatással való elégedettséget leszámítva a 18-39 évesek és a 60 év felettek minden kérdés esetében elégedettebbek a 40-59 éveseknél. Hasonló „U” alakú mintázatot mutatott ki *OSWALD (1997)*, valamint *BLANCHFLOWER - OSWALD (2001, 2006)*. Az iskolai végzettséggel kapcsolatban megállapítható, hogy általánosságban minél magasabb végzettséggel rendelkezik egy budapesti felnőttkorú lakos, annál inkább elégedett az életminőség egyes dimenzióival – hasonló eredmények olvashatók ki a nemzetközi adatokból is (*IVONYI 2017*). Az iskolai végzettség egyre inkább meghatározza az elérhető társadalmi helyzetet (*ANDORKA 2006*), anyagi jólétet. Ezzel szemben érdekesség, hogy a városban való mozgással kapcsolatos kérdésekben a felsőfokú végzettségűek a legelégedetlenebbek, ez pedig magasabb elvárásaikkal magyarázható. Míközben a jelölt objektív indexe alapján a hegyvidék jelenti a legjobb életminőséget nyújtó területet a fővárosban, az átmeneti zónában (belső lakóöv) élő válaszadók voltak leginkább elégedettek a legtöbb vizsgált kérdésben. A kerületi lehatárolást vizsgálva emögött egyrészt a jó elhelyezkedés, sikeres városrehabilitációk, másrészt az „aranytartalékként” számontartott barnaövezeti beruházások, lakóparkok adhatnak magyarázatot. Ezzel szemben az előregedő népességű hegyvidéken a legkevésbé az egészségi állapotukkal és a társas kapcsolataikkal elégedettek az ott élők. Az objektív mutatók alapján is a fővárosi összetételben legrosszabb életminőséget nyújtó külső lakóövben élők az életükkel, munkájukkal, épített és természeti környezetükkel, valamint anyagi helyzetükkel a legkevésbé elégedettek. Az „elnagyolt” zonális képpel összevetve a lakókörnyezeti besorolás alapján történő vizsgálattal Csébi Márk tovább árnyalta a területi egyenlőtlenségeket. Szinte minden kérdésben a lakóparkokban élők voltak a leginkább elégedettek. Ezzel szemben egyértelműen a bérházak jelentik a legrosszabb minőségű életteret. A lakótelepek és a családi házas öv összevetésében pedig általánosságban a lakótelepeken élők mutatnak nagyobb szintű elégedettséget.

A doktorjelölt prezentációját követően az opponensek tették fel kérdéseiket. *Csébi Márk* válaszeit elfogadták, kiemelve, hogy a doktorjelölt teljes részletességgel, hosszú terjedelemben fejtette ki azokat. Elsőként *Dr. habil.*

Egedy Tamás a témaválasztás aktualitását és fontosságát emelte ki, továbbá, hogy a szerző saját kutatásai jól felismerhetők, és szakszerűen elkészítettek. Megemlítette továbbá, hogy a disszertáció eredményei a hazai és nemzetközi tudományos életben is érdeklődésre számíthatnak. A bíráló kifejtette azon véleményét, miszerint a disszertáció felépítése nem jól strukturált, aránytalanságok fedezhetők fel, továbbá a fő és alfejezetek nem logikus sorrendben követik egymást. A disszertáció szerkezetére jellemző, hogy végig keverednek az elméleti, a módszertani és a kutatási eredményeket bemutató részek. *Dr. habil. Egedy Tamás* véleménye szerint, a Bevezetés gyenge szakmai színvonalon készült el, és hiányzik a disszertáció módszertani, logikai keretrendszere. Az opponens kifejtette, hogy az életminőség fogalma jól összefoglalt, azonban a multidiszciplináris-komplex életminőség bemutatásában a jelölt négy (orvostudomány, pszichológia, szociológia és közgazdaságtan) tudományágat említ, melyeket a közgazdaságtudományi megközelítés kivételével jól bemutat. A bíráló részeként jelenik meg, hogy a bíráló szerint a disszertáció nem mentes sokszor túlzott mértékű szubjektivitástól.

A doktorjelölt köszönettel elfogadta, és egyetértett a bíráló azon részével mely a Bevezetés szakmai hibáira figyelmeztet, mely abból a döntésből származik, hogy a jelölt ebben a fejezetben mellőzni szerette volna a hivatkozásokat, megfogalmazását a disszertáció elméleti részeinél kevésbé tudományosnak, mintsem személyesebb hangvételűnek szánta. Abban is egyetértett *Dr. habil. Egedy Tamással*, hogy a második és harmadik kutatási kérdés relevánsabb az elsőnél, ennek oka, hogy szerette volna nemzetközileg elhelyezni a budapestiek helyzetét a különböző nemzetközi élhetőségi rangsorok szerint. A bíráló hiányolta az útfüggőség és az életminőség összefüggéseinek feltárását, melyre a doktorjelölt azt a választ adta, hogy az útfüggőség úgy kapcsolódik az életminőség kérdéséhez, hogy a poszt szocialista urbanizáció felszínre hozta a történelmi múltban gyökerező különbségeket és mivel a városi terek közegei és alakítói is az életminőségnek (*KOCSIS-DÜLL 2016*) feltárását a disszertáció fontos elméleti alapvetésének tartja. A módszertani részek keveredését az eredményekkel, azzal a döntéssel indokolta a jelölt, hogy azokat az egyes fejezetek elején fejtette ki, azt feltételezve, hogy ezáltal egyszerűbbé teheti az eredmények megértését. A bíráló kitért arra, hogy megkérdőjelezhető a vizsgálat területi szintje (fővárosi kerületek), ugyanis ezen a területi egységen belül is jelentős különbségek adódhatnak az életminőségben. Csébi Márk egyetért azzal, hogy a kerületi szintű vizsgálat „csak” a kerületek közti különbségek feltárására alkalmas, azonban ennél kisebb egységekre nem álltak rendelkezésre statisztikai adatok, továbbá szinte minden ezt megelőző budapesti életminőség-vizsgálat sem kutatott ennél alacsonyabb szinten.

Dr. Uzzoli Annamária először a disszertáció erősségeit és értékeit emelte ki. Véleménye szerint az értekezés „kihagyhatatlan hivatkozás lesz a hasonló témában készülő kutatások számára”. Hiányolta azonban az elméleti és gyakorlati, valamint az objektív és szubjektív egységek közti kapcsolatot. A

doktorjelölt egyetért azzal, hogy ezeket az összefüggéseket sokkal jobban ki lehetett volna hangsúlyozni. A bíráló a dolgot egyik értékeként tekint az életminőség több szempont szerinti értelmezésére és vizsgálatára, azonban hiányolja egy markáns narratíva végigvezetését a dolgon. Erre válaszul a doktorjelölt egy korábbi életminőség megfogalmazásával felelt, mely szerint „*az életminőség olyan komplex, többdimenziós társadalmi jelzőszám, mely számszerűsíti egyrészt a település társadalmi, gazdasági és környezeti szegmenseit (objektív tényezők), másrészt bemutatja a mindezekről alkotott egyéni véleményeket (szubjektív tényezők)*”. A doktorjelölt továbbá egyetért, hogy a bevezetésben előbb kellett volna a vizsgálati kérdéseket feltenni, mint az alkalmazott módszereket bemutatni, valamint azzal is, hogy a szubjektív életminőséget elemző saját eredményeket bemutató fejezetet részletesebben ki kellett volna fejteni. A bíráló hiányosságokat fedezett fel a tartalom koncentrációjában és a megállapítások kifejtésében, azonban megállapította, hogy a főváros térszerkezetének változásait bemutató rész a téma komplexitása miatt kihagyható lett volna. Válaszában Csébi Márk egyetértését fejezi ki, ugyanakkor megemlíti, hogy mindenképp fontosnak tartotta a 21. századi életminőség megértéséhez a 20. század végi főbb városföldrajzi változásokat (posztoszocialista városfejlődés paradoxona). A módszertannal kapcsolatban a budapesti zónák kialakítása kapcsán a doktorjelölt egyetért az opponensi véleménnyel, hogy a belső és külső lakóöv komplex, és elfedi az egyedi kerületi jellemzőket, *azonban Csébi Márk szerint mivel a kérdőíves felmérés nem reprezentatív a kerületekre, hanem a főváros egészére nem, kor és iskolai végzettség szerint, ezért több kerületcsoport kialakítása nagyban növelte volna a mintavételi hibát.* Ezt a kötöttséget próbálta ellensúlyozni a lakókörnyezeti bontással, de természetesen egy esetleges publikáció kapcsán, a településmorfológián és a városfejlesztési dokumentumokon túl a bíráló által említett szempontokat is be lehet építeni a kutatásba. A doktorjelölt tisztelettel megköszönte a doktori értekezése bírálatát, valamint az értékeléssel végzett alapos munkát mindkét opponensnek. Ugyancsak köszönetet mondott a segítő szándékú kritikákért és észrevételekért, és a jövőbeli munkát segítő megjegyzésekért.

A bírálóbizottság azt kívánta megtudni kérdésével, hogy a kutatásból született eredmények jövőbeni hatásainak érvényesülését hogyan látja a jelölt Budapest távlati fejlődése szempontjából. Csébi Márk válaszában kifejtette, hogy az objektív életminőségi rangsor végén található három dél-pesti kerületben (Pesterzsébet, Soroksár és Csepel) valamint romló tendencia miatt Kőbányán is komplex életminőség-javító fejlesztéseket kellene végrehajtani, mint a szegregátumok és veszélyeztetett tömbök szociális rehabilitációja, a barnamezős területek rehabilitációja, valamint a Duna-menti területekben rejlő lehetőségek kiaknázása. A doktorjelölt továbbá rámutatott arra, hogy kérdőíves felmérése alapján a lakosság az egészséget tartja legfontosabbnak, így elsősorban az egészségügyi fejlesztéseket és az egészségesebb életmódot, prevenciót támogató

programokat mindenképp szükségesnek tartaná. Emellett az olyan infrastrukturális beruházások fontosságát is kiemelte, mint a P+R és B+R parkolók, mélygarázsok létesítése, továbbá olyan fejlesztések, melyek a környezetszennyezés mérséklését és egy okos város megteremtését segítik elő, ugyanis a felnőttkorú budapestiek a parkolással kapcsolatban a leginkább elégedetlenek az általuk sűrűn használt útvonalakon. Ezt követően a bizottságból Dr. habil. Kocsis János Balázs kikérte a doktorjelölt véleményét a Galvani-híd jövőbeli dél-pesti kerületek életminőségre gyakorolt hatásával kapcsolatban. Csébi Márk szerint a beruházásra már régóta szükség volt és egy komplex közlekedés- és zöldterületfejlesztés része, így mindenképp növeli a térség életminőségét, ahogy a közelében lévő leendő atlétikai stadion is. A bizottság titkára, Dr. habil. Szalkai Gábor egy tanácsot fogalmazott meg a jelölt felé, hogy a négy vizsgált év térképes ábrázolásánál a jövőben azonos határértékeket jelenítsen meg az évente változó osztályközök helyett. A meghívottak közül *Siskáné Dr. Szilasi Beáta* tette fel az utolsó kérdést, mely arra vonatkozott, hogy a jelölt vizsgálta-e kérdőívében, hogy a megkérdezettek mióta laknak lakóhelyükön. A doktorjelölt kutatása kitért erre a konkrét kérdésre is, továbbá a válaszokból megállapítható, hogy a hegyvidéki zónában élők pontosan fele már 1990 előtt is a mostani lakóhelyén élt, míg a city és a külső lakóöv is jelentős fluktuációt mutat, ugyanis 10 felnőttkorú lakosból 7 a rendszerváltás után költözött ide. A Miskolci Egyetem docense jelezte, hogy ezek az adatok is alátámasztják a kérdőíves felmérés reprezentativitását.

A válaszokat követően az elnök lezárta a vitát és elrendelte a bíráló bizottság zárt ülését, melynek tagjai *Dr. Karátson Dávid DSc*, *Dr. habil. Kocsis János Balázs* és *Dr. Tibori Tímea CSc* voltak. A bizottság titkos szavazással, cum laude minősítéssel javaslatot tett a doktori fokozat odaítélésére. Az elnök ezután újra megnyitotta a nyilvános ülést, az eredményt kihirdette és indokolta, majd bezárta az ülést. Csébi Márk megköszönte a jelenlévőknek a részvételt és sajnálatát fejezte ki, hogy a kialakult helyzet miatt a személyes ünneplésre nem kerülhetett sor.

Az *ELTE-TTK Regionális Tudományi Tanszék*, és magam nevében ezúton is tiszta szívből gratulálok a sikeres doktori védéshez *Csébi Márknak*, és ugyancsak témavezetőjének, *Dr. habil. Izsák Évának*, aki a jelölt geográfus tanulmányainak megkezdésétől mentora és segítője volt!